

Таранець В. Г.,
доктор філологічних наук,
професор кафедри германських та східних мов
Міжнародного гуманітарного університету

ВЕЛЕСОВА КНИГА (ІСТОРИКО-ЛІНГВІСТИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ)

Анотація. Результати проведеного дослідження свідчать про різноманіття форм у текстах «Велесової книги», яке пояснюється природою їх походження і різним нашаруванням, що передавалося в усній формі із покоління в покоління слов'янами-язичниками.

Ключові слова: слов'яни, Велесова книга, природа текстів, язичництво, варіативність слів.

Постановка проблеми. Історія появи Велесової книги (ВК), або Влесової, досить відома в літературі, тому немає потреби на цьому спеціально зупинятися. У славистиці вона визвала неоднозначні судження, оцінка яких сягає повного заперечення її автентичності (Л. П. Жуковська, О. В. Творогов, О. Б. Ткаченко, В. В. Лучик) і сприйняття як унікальної пам'ятки світової культури (Б. І. Яценко, С. В. Піддубний, Г. С. Лозко, В. С. Крисаченко). Ознайомлення з публікаціями на зазначену проблему і її актуальність та невирішеність на сьогодні спонукали нас звернутися безпосередньо до текстів ВК, які існують у вигляді транслітерованих щодо запису на дощечках ВК [4, с. 274–319], і виразити свої думки та судження щодо них. Це визначило нашу мету – зробити історико-лінгвістичний аналіз всіх текстів, який включав би в себе перш за все спостереження над різними їх особливостями, до яких належать: етноніми, антропоніми, теоніми, топоніми. Зазначені терміни визначають об'єкт дослідження, що утворює предмет спостереження як усесторонній лінгвістичний аналіз з урахуванням історичного аспекту. У нашому матеріалі не йдеться прямо про дискусію з тими, хто дотримується протилежного нашому розуміння, оскільки для нас основним завданням є зробити аналіз текстів ВК, який би ґрунтувався на сучасному розумінні та підходах, і прийти до висновків щодо існуючих на сьогодні непорозуміння та протиріч із вказаної проблематики. Зазначене дослідження подається у вигляді окремих статей, які будуть подані до друку в Науковому віснику МГУ (Одеса).

Виклад основного матеріалу. Починаємо з першого знайомства з текстами ВК і його словесного вираження.

1. Природа текстів «Велесової книги» та їх характеристика.

Одне із основних питань зазначеної вище проблеми торкається природи тексту і ґрунтується на аналізі його семантичного наповнення. Всі тексти розглядаються нами як носії відповідної інформації, що була в намірах автора ВК довести її до відома всіх слов'ян, вірніше русів, до яких він звертається. Ця інформація має в собі три складові: її наявність, передачу і збереження в пам'яті наступних поколінь. Зупинімося на кожному із цих аспектів.

На наш погляд, зміст текстів ВК містить у собі основну його ознаку – інформативність, що зберігалась і передавалась із покоління в покоління. Факти історії життя колективу, типові для літописів, хронік чи подібного роду оповідей, мають перед хроністами одним із перших своїх завдань передачу цих фактів наступному поколінню. Звернімося до цієї сторони передачі інформації, яка засвідчена в текстах ВК, зокрема до першого її етапу, який полягає в акумуляції (нагромадженні) наявного знання про життя одноплемінників та його збереженні.

Автор текстів «Влесової Книги» Ілар Хоругин вказує на необхідність **держати в умі** інформацію щодо життя минулого свого племені, їхньої боротьби, поразок та слави. У різних місцях тексту ВК це виражено такими словами (тут і далі взято переклад С. Піддубного із книги [4, с. 18–114]): «*ми Дажбові внуки – тримай, русе, в умі це*», «*даремно забуваємо доблесні старі часи наші*» (д. 1), «*казано ж здавна, аби ми творили добро...*» (д. 2-А), «*згадаймо про те, як при отці Орію єдиний рід слов'янський був*» (д. 8), «*це не збагнути умом роздвоєним*» (д. 11-А), «*кажемо ще слова ці для пам'яті, аби жодне з тих слів не втратити*» (д. 17-В), «*пам'ять наша те [благо] вдержить*», «*і зберігати пам'ять про них [русів] у синів наших...*» (д. 25), «*і старе згадаємо, і те, що знаємо, скажемо*» (д. 38-А).

Нами засвідчено 16 випадків вживання подібних висловів, всі вони є нагадуванням для прийдешнього покоління і подаються як звернення до сучасника. Тексти пролизує турбота автора про необхідність зберегти ці знання, вказується на небезпеку у випадку прийняття письма від греків, яке призведе до забуття цінностей народу. Такі мотиви звучать у двох місцях ВК: «*греки хочуть нас хрестити, щоб ми забули богів наших*» (д. 6-С), «*вони [греки] наставляють нам письмено своє, аби взяли його і розгубили свою пам'ять*» (д. 8(3)). На думку автора, поява письма ослабить пам'ять хранителя історії життя племені і призведе до втрати знань про минуле як основи майбутнього. Вищезрозглянуте свідчить про необхідність збереження інформації (пам'яті народної), необхідної для виживання народу в тяжких умовах і подальшого його розвитку.

Наступний етап полягає в передачі цієї інформації новому поколінню. У текстах, здається, немає жодної оповіді, де б автор не звертався до цієї сторони поширення знань про історію свого народу. Особливо багатим виглядить те, яким чином відбувається передача цих знань, і це знаходить вираження у вжитку різноманітних дієслівних форм. Наведемо основні реалізації з них: «*[це] розкажемо із пережитого так за тисячу п'ятсот літ до Діра*» (д. 5-А), «*то бо глаголить вам глас праотців і слухайте*»

(д. 8(2), «а ще повідаю вам..., як отці наші говорили мені») (д. 8(3)), «і про часи Ольдоріха згадаємо» (д. 18-Б), «Боги казали нам» (д. 24-В), «кажемо вам, як відаємо самі те здавна» (д. 24-Г), «старі перекази повідають нам» (д. 29), «а Кий, як розповідають, поставив град» (д. 31), «предречено од старих часів» (д. 36-А). Надзвичайно важливу роль відіграло в пам'яті народу збереження звичаїв одноплемінників, що відображались в язичництві слов'ян. «Віра передавалась з уст в уста, від Дідів-Прадідів до синів-онукув, – пише Г. Лозко. – Усна традиція була, певною мірою, й захистом своєї віри від чужинців, бо її передавали тільки своїм» [6, с. 13].

Наявність у вищезазначених прикладах передачі інформації дієслів типу *глаголити, ректи, слухати, мовити* свідчить про усну форму існування цих знань. Вживання слова *співати* синонімічно до *сказати*, як, наприклад, у виразах: «Птиця Мати Небесна співає» та «свята Птиця сказала» (д. 36-А), або: «І тоді пісні співаємо біля возниці вечірніх, і повідаємо старі слова слави» (д. 19), «маємо честь славу співати богам» (д. 24-А), наводить на думку, що оповіді, які передавалися із уст в уста, проспівувалися, як це прийнято в релігіях світу. Безсумнівно, така форма богослужіння притаманна була і язичництву, до якого належать як автор ВК, так і ті предки, про яких він говорить. Зазначене знаходить підтвердження і в дослідженні І. І. Срезневського про слов'янське язичництво, де він говорить, що багато молитв співались, а пісні належали «до богослужбових обрядів язичницьких слов'ян», «храмові пісні супроводжувались звуками інструментів» [9, с. 65]. На нашу думку, все це знаходить підтвердження і в історії слів *спів, співати*, з одного боку, та *оповідь, повідомляти*, з іншого, в яких присутній один і той же корінь *пів-/нов-* (семантика типу *věděti* – «знати» появилася пізніше). Очевидно, що семантична спорідненість цих слів свідчить про те, що давні оповіді в слов'ян проспівувалися, тобто голосні звуки вимовлялися протяжно. Останнє найшло відображення і в давній структурі їхньої мови, яка під впливом мовлення населення Трипільля перетворилася в мову з відкритими складами, закономірність якої відома в славістиці під назвою «закону відкритого складу» [11, с. 49–53]. Звідси бере побутування в слов'ян великої кількості пісень, особливо в українців, які довше і постійно, ніж інші народи, проживали на теренах давнього Трипільля, у мові мешканців яких вживалися лише відкриті склади.

Таким чином, вважаємо, що автор ВК користувався при написанні текстів усними оповідями, які він отримав таким же шляхом із уст своїх предків, про яких він говорить у текстах. Лише один виняток із написаного у ВК свідчить, що автор користувався не усним, а писемним текстом. Про це він повідомляє на самому початку дощечки (д. 38-А) словами «писано це рукою». Ілар Хоругин вжив у тексті вказівний займенник *СЕ «це»*, протиставляючи тим самим зазначений текст всім іншим. Очевидно, що в цьому випадку автор користувався якимось писемним текстом, і вважаємо, досить давнім, оскільки в тексті цієї дощечки подані оповіді про давній період життя слов'ян, зокрема про їх зародження і походження від арійського етносу. Про давнину зазначеного тексту свідчить також вживання імені *Дажбога* у вигляді *Богдаждь* (на інших дощечках така форма не зустрічається), що свідчить також про той давній період життя слов'ян, коли

в їхній мові перестановка (метатеза) його складових була рівноцінною, як, наприклад, у словоформах: української «ведмідь» та гуцульської «медвідь». Зазначений текст протиставляється всім іншим у ВК, в яких використано лише усні оповіді про життя слов'ян і ніде немає згадки подібно «писано рукою».

І нарешті, третій етап, збереження знань наступними поколіннями полягає в настанові нащадкам зберегти отриману інформацію про життя свого народу. Словесно це виглядає у текстах ВК таким чином: «отож почуві, нащадку, славу ту...» (д. 8(2), «І ніхто не сміє про те забути, бо проклятий буде богами нашими і людьми» (д. 25), «Се знаємо, як повідано от праотців» (д. 28), «Пам'ятаймо про минуле завжди...», «Се маємо тримати в пам'яті» (д. 29), «Повинні пам'ятати...» (д. 35-Б). Емоційне забарвлення висловлювань свідчить про велику значущість для життя народу передаваних знань. Постійне вживання слів *пам'ятати, держати в умі* та інших свідчить про збереження інформації не на письмі, а в пам'яті. Така форма існування етнічних знань є своєрідною ознакою в житті колективу, і ці знання разом з формою їх вираження утворювали ритуал у духовному світі одноплемінників, якого повинні дотримуватися всі його носії. Пам'ять народу згідно з його віруванням повинна утворювати основу життя і бути гарантом його розвитку і існування в майбутньому.

Таким чином, інформація про життя народу проходить три етапи: пам'ять етносу → передача знань → збереження інформації, останній утворює пам'ять на новому витку життя племені. Такий шлях пройшли знання, виражені в текстах ВК. Особливістю їх є усномовний характер і максимальне збереження формально-звукового вираження подій тих епох, яких ця інформація торкалася. Подібне існування язичницьких словесних ритуалів є типовим як для слов'ян, так і для інших народів. До останніх уналежнюємо давні германські міфи, відомі під назвою «Старша Едда», які існували серед германців в усній формі і лише в XIII столітті були засвідчені на папері. Такі ж ознаки язичницьких текстів відображені у Ведах і записані з допомогою давньоіндійського письма – санскриту. Збереження писемних (формальних) та змістовних канонів характеризує також сучасні релігії, до яких відносимо, окрім інших, християнську. Православна та католицька гілки християнства до сьогодні строго дотримуються відповідних правил при проведенні богослужінь, які стали ритуальними і супроводжуються певним церковним співом. Як зазначає Г. Лозко, закономірною щодо ВК була «спроба записати давні релігійні тексти, які довгий час існували в усній формі...». «Так було в Індії й Японії з язичницькими текстами, які почали записувати лише тоді, коли виникла загроза насадження народам штучної релігії буддизму», так було і в наших предків при загрозі християнізації [6, с. 12].

Виходячи із розглянутої вище природи текстів ВК, звернімося до аналізу деяких фонетичних та граматичних особливостей мовних одиниць, відображених у зазначених текстах.

Опоненти «Велесової Книги» звинувачують її автора в фальсифікації, висувачи питання різноманітності словоформ, що відображають особливості майже всіх слов'янських мов. Наше ознайомлення з текстами ВК показало, що незважаючи на тривале їх вивчення, потрібно ще багато чого зробити, щоб остаточно прийняти переконливий

для всіх читачів висновок щодо її автентичності. Оскільки неможливо охопити все зразу і в достатніх деталях, вважаємо за необхідне провести поступове спостереження над окремими значущими для зазначеної проблеми питаннями, яких торкаються тексти ВК. У зв'язку зі сказаним нами прийнято рішення дотримуватися при розгляді мовних одиниць такого основного постулату: прослідкувати, як у словесних формах ВК реалізуються лінгвістичні закономірності (фонетичні, граматичні та семантичні, чи їх тенденції), і не зводити аналіз слів із ВК до пошуку тих чи інших подібних форм в існуючих на сьогодні матеріалах і пам'ятках із слов'янських мов. Не можливо кожен форму слова із ВК шукати в тій чи іншій мові чи діалектах у слов'ян, оскільки минуле їх життя засвідчено на письмі епізодично і багато чого із мовного вираження не відображено повністю. Цілком логічним і реальним виглядає те, що в текстах ВК можуть бути такі словоформи, які в існуючих давніх слов'янських текстах не засвідчені.

До зазначеного вище необхідно вказати ще на одну особливість текстів ВК, що торкається їхньої графіки. Оскільки автор ВК при записі відповідних текстів старався відобразити їхнє звучання та смисл, то він все ж використовував ті буквені значки, які йому були відомі в час написання текстів, тобто графіка запису відповідала часові, коли жив і творив Ілар Хоругин. У таких ситуаціях, як свідчать дослідження у сфері фонології, людина відтворює на письмі усний текст, виходячи із фонемного сприйняття звучання. Його лінгвістичне відображення передає в графіці лише те, що було значущим зі сторони смислу, а такими мовними одиницями виступають лише фонемні, а не ті її відтинки чи варіанти, що не мають лінгвальної інформації (Л. Р. Зіндер, Р. І. Аванесов, Л. Г. Скалозуб). Таке розуміння психолінгвістичних особливостей текстів дозволяє зрозуміти, що носові голосні фонемні, не відображені в текстах ВК, сприймалися автором як сполуки двох фонем «голосний+n», а не однієї носової фонемні. Такий стан для слов'янських мов характерний уже для часу після X ст. [3, с. 81]. Те ж саме відноситься і до вживання в словоформах редукованих голосних /ь/ та /ъ/, які епізодично реалізуються як показники «м'яких»/«твердих» приголосних, а не голосні фонемні. Їхній фонемний статус змінився уже протягом XII–XIII століть [3, с. 83]. Подальше спостереження відносно графіки текстів ВК буде нами зроблено пізніше в ході аналізу текстового матеріалу, тут же лише наголосимо, що автор текстів ВК, передаючи різні давні оповіді із життя слов'ян і відображаючи адекватно формально-смыслову значущість їх, користувався при цьому сучасним для його часу звукоприйняттям і фіксацією його на письмі, зрозумілим для його одноплемінників.

Перейдемо до аналізу деяких фонетичних особливостей, відображених у текстах ВК, і розглянемо їх з позиції відповідності загальнослов'янським закономірностям.

Занепад зредукованих голосних у слов'янських мовах привів до збігу різнотипних приголосних в анлауті слова. У давні періоди існування індоєвропейських мов у цій позиції реалізувалися лише сполуки типу ST-, SR-, TR-, DR-, STR- та інші з висхідною артикуляційною напругою [10]. Нагадаємо читачеві, що тут S позначає щільні приголосні, T – зімкнені та R – сонорні. У деяких мовах (наприклад, германських, романських, балтійських) такі структури збереглися незмінними до сьогоднішнього дня

(за винятком запозичених слів), у слов'янських (також грецькій, вірменській, індоіранських) на початку слова вживаються і інші, відмінні від зазначених вище, типи, а саме: SS-, RS-, RT-, TT-, RR-, RST-, ZTKR- та інші. Більше того, в західнослов'янських мовах існують слова зі складотворчими сонорними /r, l/, що й зустрічається часто в текстах ВК (наприклад: РЦЕ, ЖРТВЫ, КРЩАЩЕТЕ, ПЛДНЕ, СЛВІХОМ). Зазначена особливість щодо комбінацій приголосних в інших слов'янських мовах не відрізняється від реалізацій цих звуків у текстах ВК і включає в себе комбінації з висхідною та спадною артикуляційною напругою чи їхніми варіантами. Наведемо приклади із ВК: ГЛАС, ПРАОЦЕВ, ХВАЛУ, СТАРЕ, СЛОВЕ, ГРЦЕ, ХТЯЕ, БРАТАРИЕ, в яких реалізовані на початку слова сполуки приголосних із висхідною напругою: *gl-, pr-, xv-, st-, sl-, gr-, xt-, br-*, у той же час має місце велика кількість комбінацій, які відображають відмінні реалізації напрямку напруги, зокрема: *bg-* (БГОМ), *rc-* (РЩЕНА), *nt-* (ПТЬЩА), *db-* (ДБАТЕ), *xvl-* (ХВЛУ), *svr-* (СВРОГ), *жртв-* (ЖРТВЫ) та інші. Розглянуті початкові сполуки приголосних у словах ВК не мають суттєвих відмінностей від реалізацій комбінацій звуків у цій позиції у слов'янських мовах взагалі.

Цікавою є ще одна фонетична особливість, яка відноситься до просодики тексту і базується на статистиці такої артикуляторної одиниці, як склад. Єдині правила складоподілу нижченазваних текстів дозволяють співставити деякі із параметрів вжитку складу. Із попереднього нашого дослідження відомо, що кількість відкритих складів має такі дані в таких текстах: давньоруський текст «Успенський збірник» /XII–XIII ст./ – 98,5%, сучасний український текст /XX ст./ – 79,0% [10, с. 99–102]. За цими ж правилами складоподілу була зроблена вибірка із текстів ВК, в яку ввійшов 731 склад (тексти д. 1, 16-А). На цьому масиві реалізацій складу число відкритих із них становить 89,2%. Раніше нами було показано, що в слов'янських мовах, починаючи від найдавніших пам'яток до сучасності, діє тенденція зменшення частки відкритих складів у мовленні, включаючи писемне. Щодо цієї тенденції тексти ВК знаходяться між XII та XX століттями.

Якщо взяти іншу фонетичну ознаку, а саме найчастотнішу структуру складу CV (приголосний+голосний), то її параметри щодо зазначених текстів виглядають таким чином: 76,7% (XII ст.) – 64,8% (ВК) – 58,89% (XX ст.). Розглянувши відстань між крайніми статистичними точками, помітимо, що тексти ВК займають в одному і другому випадках проміжну позицію. Проте помістити тексти на цій хронологічній лінії чисто пропорційно (приблизно посередині) не маємо права, оскільки звукові зміни в мовах відбуваються нерегулярно і їхній темп різний, що впливає на частоту реалізацій складових структур. Все ж можна стверджувати, що тексти ВК були написані після XII ст. Таку ситуацію відкорегуємо додатковим спостереженням з допомогою іншого тексту, який засвідчено пізніше, і його статистичні дані порівняємо з даними ВК. Для цієї мети нами були взяті тексти пам'ятки кінця XII ст. «Слово о полку Ігоревім» [8].

У результаті аналізу вибірки із зазначеного тексту (всього 653 склади) отримано такі параметри: число відкритих складів складає 83,9%, найчастотнішою структурою виступає склад CV, його вжиток становить 65,4%.

Таким чином, статистичні дані проаналізованих складових структур у варіаційному ряду можна розмістити в такому порядку:

1) відкриті склади: 98,5% (XII ст.) – 89,2% (ВК) – 83,9% (кінець XII ст.),

2) склад CV: 76,7% (XII ст.) – 65,4% (кінець XII ст.) – 64,8% (ВК XIII ст.).

Очевидно, що за обома параметрами тексти ВК ближче всього знаходяться до пам'ятки «Слово о полку Ігоревім», особливо щодо структури CV. Побіжне спостереження за текстами «Слова...» і ВК показує їхню фонетичну близькість.

Звичайно, примінення ймовірно-статистичного методу щодо текстів ВК, можливо, не є достатнім, але отриманий результат у вигляді однієї із гіпотез може існувати. Цей висновок засвідчує, що тексти ВК були написані автором у XIII столітті. Невизнання цього дослідниками, оскільки в текстах не відображені історичні факти Київської Русі часів Олега, Ольги та інших князів, не можна прийняти як переконливі, оскільки, як відомо, не всі дощечки ВК збереглися, а з іншого боку, мабуть, не випадковим є те, що християнська Русь тут фактично не згадується. За своїм змістом тексти ВК протистоять релігії, що виходила із християнізації слов'ян, яка, вочевидь, почалася задовго до офіційної дати.

Розглянемо деякі морфологічні форманти, засвідчені у текстах ВК.

Оскільки досить частотним виглядить вживання в текстах наймення отця *Ора*, нами були виписані всі форми його реалізації. Ці словоформи, які стали об'єктом нашого спостереження, чітко виділені в текстах, що має значення при визначенні словесних меж. Для аналізу були взяті варіанти наймення *Ор*, які стоять у функції суб'єкта, граматично в називному відмінку однини. Таких форм виявилось 9, зокрема: у називному відмінку в текстах реалізовані такі форми імен: ОРИЕ, ОРИЕ (д. 4-Г), ОРИЕ (д. 10), ОРЕА, ОРЕ, ОРЕ (д. 24-В), ОРЕО (д. 26), ОРЕІ, ОРЕПІ (д. 35-А), в яких у позиції після /р/ вжиті такі сполуки голосних: *-ie, -ea, -e, -eo, -ei*. Цікаво відмітити, що в наведеній кінцевій позиції форм, що вказують на називний відмінок однини, реалізовані голосні: /e, a, o, i/, тобто фактично всі артикуляційні типи звуків (крім /y/), характерні для фонетичної системи слов'янських мов. У цій частині слова вжита одна граматична одиниця – флексія, яка відображає перш за все відмінкове відношення, характерне для тексту, яке передає на письмі автор ВК. У всіх випадках зазначене ім'я виступає в ролі суб'єкта і тісно пов'язане з предикатом *говоріння, повідомлення*.

Відносно цього антропоніма, вжитого в називному відмінку однини, виникає питання щодо причини його реалізації з різними кінцевими голосними, наведеними вище.

Звернімося до природи відмінкових закінчень іменників в індоєвропейських мовах (А. Мейє, С. Б. Бернштейн, О. С. Мельничук). Після розпаду мови-основи кожна із мов унаслідувала зміну іменників за їхньою належністю до типу основ, тобто парадигма відмінювання визначалася основотвірним суфіксом відповідного іменника. Наявність в індоєвропейських мовах тенденції до перетворення триморфемної структури у двоморфемну привела до розщеплення цього суфікса, початкова частина якого відійшла до кореня (явище фонетичної атракції), а решта

утворила відмінкове закінчення. Згідно з принципом аналогії морфемна та семантична спорідненість слів привела до зародження нових їх класів, що мали однакові чи подібні закінчення. У праслов'янській мові «почалося поступове перегрупування відмін не за основами, а за родами» [3, с. 263]. Шляхом фонетичної зміни в називному відмінку однини іменники чоловічого роду отримали закінчення *-ъ/-ь* [7, с. 288; 3, с. 267–268]. Вважається, що «переважна більшість давньоруських іменників чоловічого й середнього роду належала до другої відміни (основа на *-ъ, -йъ*)» (*братъ, вълкъ, отьць*) [5, с. 180]. До зазначеної відміни відносимо і іменник *Ор*, для якого типовим є закінчення в називному відмінку однини в давньоруській мові *-ъ/-ь*, оскільки кінцевий /-р/ міг виступати як твердий або м'який приголосний.

Повертаючись до словоформ імені *Ор*, яке виражає один і той же суб'єкт, засвідчений в називному відмінку і вжитий зі спорідненими предикатами, задаємося питанням, що ж могло послугувати причиною реалізації в текстах абсолютно різних словоформ, тобто різних флексій, які виражають одне й те ж саме граматичне значення?

Починаючи від індоєвропейського часу, необхідно відмітити такі етапи в розвитку відмінкових закінчень, зокрема флексії в називному відмінку однини імен чоловічого роду: індоєвропейський **i/*i* > праслов'янський **ъ/*ь* > давньоруський *ъ/ь* (до XII ст.) > *о/е, редуція*. Утворена відмінкова омонімія мала формальну надлишковість, оскільки передавала функцію одного й того ж відмінка, що й привело з часом до відносної уніфікації закінчень у сучасних слов'янських мовах. Оскільки тексти ВК записані в XIII ст., то у цей час фактично відсутні були редуковані голосні *ъ/ь*, а існували лише ті звуки, що були на їх місці до редуції, тобто голосні давньоруського часу. Наявність у словоформах наймення *Ор* кінцевих голосних у вигляді */-e, -a, -o, -i/* саме і свідчить про різне діахронічне нашарування текстів, про що йшлося у нас вище, тому розглянуті звуки можна назвати «до-редукованими» голосними. Саме природа текстів ВК і пояснює велике розмаїття відмінкових закінчень, що відносяться до називного відмінку однини.

Висловлена гіпотеза щодо діахронічної різноплановості мовного матеріалу в текстах ВК знаходить підтвердження також і в словоформах імені *Ор*, що засвідчені в родовому відмінку однини і мають посесивне значення. У текстах зустрілися такі словоформи: ОРИУ («трое синів Орієвих») (д. 4-Г), ОРИЕ («од Ора були наші отці») (д. 6-А), ОРЕА («од отця Ора»), ОРЕА («за Ора-рода славі») (д. 6-В), ОРЕА («вище прашурів та Ора-отця») (д. 8), ОРЕОВІЕ («і Орієві завіти») (д. 25), ОРЕА («щоб не змішувати їх з людьми отця Ора»), ОРЕ («і люди отця Ора славі»), (д. 35-А), ОРЕОВО («сповнилося прикрістю серце Орієве») (д. 35-Б) (всього 9 вживань), а також з початковим */и-/:* ИРЪОВА (з «трьома синами Оровими») (д. 38-А). У якості закореневих виступають у словах такі форманти: *-іу, -е, -а, -овіє, -ово, -ова*, серед яких чітко виділяються двоскладові. Останні, маючи типовий суфікс *-ов/-ів*, протиставляються односкладовим формантам з голосним *-е/-а*. Таким чином, у відмінкових закінченнях генітива формально контрастують форманти, які мають у собі сліди знахідного відмінка (з голосним у флексії) та власне форми родового відмінка, що виражають посесив-

ність. Останні виступають спорідненими до прикметникових форм, а також до форм давального відмінка, що і вплинули на відмінювання іменника. Дослідження у сфері славистики свідчать, що «поряд з формою родового відмінка в ранніх слов'янських пам'ятках ... були звичайними і форми знахідного відмінка прямого додатка» [3, с. 451]. Іноді співпадають форми родового і давального відмінків. Наочно це можна виразити такими сполуками двох слів: *люди Ора* (у знахідному відмінку – *бачу Ора*) та *люди Орієві* (у давальному відмінку – *пишу Орієві*).

Наявність у наведених вище формах родового відмінку однини наймення *Ор* флексій типу: *-ю, -е, -а, -овіє, -ово, -ова*, засвідчених у текстах ВК, чітко реалізують як архаїчні форманти, так і нові, що виникли пізніше. Знову зустрічаємо той випадок, коли в текстах ВК зміщуються ознаки двох діахронічних зрізів мови.

Розглянутий стан вжитку граматичних форм від *Ор* у називному та родовому відмінках однини протирічить розумінню одного синхронного зрізу. Звичайно ж автор ВК у своєму спілкуванні з людьми свого часу користувався єдиною з ними мовою, а не вживав таке різноманіття форм. Виникає питання: чому автор ВК у своїх записах на дощечках вживає різні історичні пласти мови і тим самим відхиляється від звичного повсякденного свого спілкування, тобто свого узусу? Вважаємо, що причина цього явища, як уже вище йшлося, криється в природі тексту, його походженні і існуванні. Очевидно, що специфіка текстів ВК змушувала автора звертатися до такого виду оповіді, що відрізняється багатьма рисами від живого спілкування.

Наявність різноманіття флексій свідчить про нашарування на зміст ВК різних мовних періодів. У результаті цього в написанні відбулося суміщення різних діахронічних ознак слова, що протирічить існуванню мови одного синхронічного зрізу. Такий текст не відображає якусь одну мову, так як в її формальній реалізації присутні словоформи різного часу, споріднені з формами різних і давніх слов'янських діалектів та мов. Зазначена вище надзвичайно важлива особливість текстів ВК проявилася через те, що автор отримав текстову інформацію із усного джерела. Зміст у вигляді повідомлень, легенд, історії життя слов'янських племен тисячоліттями передавалися із вуст в уста та із покоління в покоління. Отже, весь комплекс текстів ВК являє собою збірник усних оповідей про історію слов'ян, що впродовж багатьох віків продовжували жити в середовищі окремої групи людей, до яких відносимо в слов'ян волхвів та жерців. Ці люди отримували відповідну інформацію від своїх предків, зберігали її у своїй пам'яті та передавали наступним поколінням. Таку роль у зазначеному ланцюгу зв'язку поколінь відіграв автор Велесової Книги – Ілар Хоругин, який під тяжкістю якогось зовнішніх чинників обірвав усномовленневий ланцюг інформації із життя слов'ян і рішив засвідчити все, відоме йому, письмово в текстах на дерев'яних дощечках. Особливістю цих текстів є також те, що зберігається на дощечках не тільки інформація із життя слов'янських племен, але і вірне звуково-адекватне відображення, притаманне відповідній епосі. Збереження форми та змісту відповідало тому розумінні святості тексту в цілому, чого дотримувалися в слов'ян волхви та жерці. У тексті не можна було змінити ні форму, ні зміст, оскільки вони

були свого роду духовними орієнтирами в язичницькому житті племені. Тісний зв'язок земного життя слов'ян з їхніми предками та божествами вирію забезпечували живучість таких текстів, до яких зверталися не тільки жерці, а й їхні одноплемінники. Такі тексти скріплювали народ в єдину цілісність – духовну й фізичну і були гарантом існування й виживання його в тяжких умовах. Ці цінності пропагуються автором ВК протягом всього великого епосу, в його зверненнях до предків та нащадків, що перебували постійно під заступництвом слов'янських Богів.

Все вищезазначене свідчить про різноплановість сюжету і, з іншого боку, про усний його характер. Текст відіграв роль язичницького канона, який повинен бути збережений наступними поколіннями як за змістом, так і за формою. Ці тексти були засвідчені життям слов'ян і стали для них ритуалом, який проголошувався або проспівувався. Саме це є причиною різноманітності форм, що виражають одне й те ж значення.

Висновки. Резюмуючи все викладене вище, приходимо до таких висновків щодо природи текстів «Велесової книги»:

1) за змістом тексти відображають великий обсяг часу історії слов'ян, починаючи з періоду зародження і перебування їх в межах арійського етносу і до епохи заснування Київської Русі;

2) події, зображувані у ВК, були канонізовані, входили до язичництва слов'ян і існували впродовж більше двох тисячоліть в усній формі та передавалися із покоління в покоління їхніми жерцями;

3) згідно з аналізом слів можна стверджувати, що тексти ВК відображають нашарування різних епох, які залишалися незмінними відповідно до вимог язичництва слов'ян;

4) лінгвістичний аналіз ряду фонетичних та морфологічних ознак показав, що різноманіття форм у текстах ВК пояснюється саме природою походження цих текстів і в той же час ці формальні показники знаходяться в руслі тих мовних закономірностей, які характеризували праслов'янську мову;

5) вибіркового аналізу текстів з позиції реалізації в них числа відкритих складів та складу CV показав, що згідно з цими статистичними даними текст ВК, написаний на дощечках, можна віднести до XIII ст.

Окрім зазначених вище особливостей тексту ВК, далі будуть висвітлені інші спостереження над мовним матеріалом, включаючи семантичний рівень.

Література:

1. Бернштейн С. Б. Очерк сравнительной грамматики славянских языков. Чередования. Именные основы. / С. Б. Бернштейн. – М.: Наука, 1974. – 379 с.
2. Велесова книга : збірник праукр. пам'яток I тис. до нової доби – I тис. нової доби / В пер. Б. Яценка. – К.: Велес, 2003. – 108 с.
3. Вступ до порівняльно-історичного вивчення слов'янських мов / за ред. О. С. Мельничука. – К.: Наукова думка, 1966. – 596 с.
4. Ілар Хоругин. Велеснига : науково-популярне видання / [Ілар Хоругин]; за ред. С. Піддубного. – Голованівськ, 2010. – 340 с.
5. Історична граматики української мови / О. П. Безпалько, М. К. Бойчук, М. А. Жовтобрюх та ін. – К.: Радянська школа, 1957. – 475 с.
6. Лозко Г. С. Велесова Книга – Волхонник / Г. С. Лозко. – Наукове текстологічне дослідження. – Вінниця: Континент-Прим, 2007. – 520 с.

7. Мейе А. Общеславянский язык. – пер. с фр. / [А. Мейе]; под ред. С. Б. Бернштейна. – 2-е изд. – М.: Прогресс, 2001. – 500 с.
8. Слово о полку Игоревім. Давньоруський текст і ритмічний переклад. – К.: Радянська школа, 1986. – 311 с.
9. Срезневский И. Исследования о языческомъ богослуженіи древнихъ славянъ / И. Срезневский. – Санкт-Петербург, 1848. – 96 с.
10. Таранец В. Г. Энергетическая теория речи / В. Г. Таранец. – Киев-Одесса: Вища школа, 1981. – 149 с.
11. Таранец В. Г. Трипільський субстрат: походження давньоєвропейських мов / В. Г. Таранець. – Одеса: ОРІДУ НАДУ, 2009. – 276 с.

Таранец В. Г. Велесовая Книга (историко-лингвистическое исследование)

Аннотация. Результаты проведенного исследования свидетельствуют о разнообразии форм в указанных текстах, что объясняется природой их происхождения и наслоением различных эпох. Формальные показатели находятся в русле тех языковых закономерностей, которые характеризовали праславянский язык и его диалекты. События, отраженные в текстах, передавались в

устной форме из поколения в поколение язычниками и отражают события истории славян, начиная со времени пребывания их в среде ариев и до эпохи образования Киевской Руси. Статистический анализ слогов позволяет отнести тексты «Велесовой Книги» к XIII веку н. э.

Ключевые слова: славяне, Велесовая книга, природа текстов, язычество, вариативность слов.

Taranets V. Veles Book (historical-and-linguistic study)

Summary. The achieved results witness to the variety of forms in the texts investigated. This variety could be explained as by the peculiarities of origin of the texts as well as by different strata which these texts have acquired due to the oral way of their being passed from generation to generation by the Slavs-Pagans.

Key words: Slavs, Veles Book, the peculiarities of origin of the texts, paganism, variability of words.